

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
σε συνεργασία με το
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ

ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

«Η αναπαράσταση της αναπηρίας στα σχολικά εγχειρίδια Γλώσσας και Λογοτεχνίας της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα και στην Τουρκία: Μια συγκριτική θεώρηση.»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Χρυσάφη Ανδρονίκη, Α.Μ.458

Επιβλέπων Καθηγητής:

Σπυρίδων Κιοσσές, Αναπληρωτής καθηγητής

Τμήμα Γλωσσικών και Διαπολιτισμικών Σπουδών

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Αθήνα

2023

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα σχολικά εγχειρίδια αποτελούν εργαλεία μετάδοσης της γνώσης αλλά και της κυρίαρχης ιδεολογίας της εκπαιδευτικής πολιτικής σε μία χώρα. Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να παρουσιάσει πώς αναπαρίσταται η αναπηρία στα σχολικά εγχειρίδια της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα και στην Τουρκία. Αναλυτικότερα, αξιοποιώντας την Ποιοτική Ανάλυση Περιεχομένου και την Κριτική Ανάλυση Λόγου καταγράφει και αξιολογεί τις αναφορές στις διάφορες μορφές αναπηρίας των σχολικών εγχειριδίων που χρησιμοποιούνται στο μάθημα της Γλώσσας και Λογοτεχνίας στα συμφραζόμενα, το συγκείμενο και το περικείμενο των διαφόρων ειδών κειμένων και της εικόνας, λαμβάνοντας υπόψη τις κοινωνικοπολιτικές και πολιτισμικές προσλαμβάνουσες που τα επηρεάζουν. Στην παρούσα μελέτη επιχειρήσαμε να αντιπαραβάλουμε τα συμπεράσματά μας αναφορικά με την αναπαράσταση της αναπηρίας στις δύο χώρες. Η ανάλυση έδειξε ότι τα σχολικά βιβλία παρουσιάζουν μια αμφιθυμική προσέγγιση στην περίπτωση της αναπηρίας, καθώς και στις δύο χώρες στοχεύουν στην καλλιέργεια της κοινωνικής ενσυναίσθησης, της διαφορετικότητας και του σεβασμού. Παρόλο που και στις δύο γίνεται μια αξιόλογη προσπάθεια έντιμης και ρεαλιστικής απεικόνισης της αναπηρίας, συχνά υπάρχει δυσκολία να αποφευχθούν αναχρονιστικές ή/και στερεοτυπικές αντιλήψεις. Κατά συνέπεια, τα σχολικά εγχειρίδια στην Ελλάδα και στην Τουρκία αντανakλούν τις κοινωνικές αντιλήψεις της εκάστοτε κοινωνίας στην οποία απευθύνονται.

Λέξεις- κλειδιά: Τουρκία, Ελλάδα, σχολικά εγχειρίδια, στερεότυπα, αναπηρία

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αβδελά, Ε. (1997). Η συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας στο ελληνικό σχολείο: «εμείς» και οι «άλλοι». Α Φραγκουδάκη- Θ.Δραγώνα (Επιμ.), *Τι είναι η πατρίδα μας; Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Αγγελοπούλου, Β. (2017). *Αναπαραστάσεις της αναπηρίας στα σχολικά εγχειρίδια της γλωσσικής διδασκαλίας στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών. Φλώρινα.

Αλέφαντος, Ν. (2012). *Η διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας στο Λύκειο: Αναλυτικά Προγράμματα και Διδακτική Πράξη*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Φιλοσοφική Σχολή. Τμήμα Φιλοσοφίας Παιδαγωγικής Ψυχολογίας. Αθήνα.

Αναγνωστοπούλου, Δ., Παπαδάτος, Γ.Σ., Παπαντωνάκης, Γ. (2013). *Γυναικείες και Ανδρικές Αναπαραστάσεις στη Λογοτεχνία για Παιδιά και Νέους*. Αθήνα: Παπαδόπουλος.

Αποστολίδου, Β., Χοντολίδου, Ε. (2006). *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Τυπωθήτω. Γιώργος Δάρδανος.

Αργυροπούλου, Χ., Σκορδάς, Π. (Επιμ.). (2010). *Η θέση της Λογοτεχνίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων. Αθήνα: Ελληνοεκδοτική.

Βάμβουκας, Μ. (2010). *Εισαγωγή στην Ψυχοπαιδαγωγική Έρευνα και Μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρης

Βρεττός, Ι.Ε. (2014). *Αναλυτικό Πρόγραμμα και Σχολικό Εγχειρίδιο*. Τόμος Β'. Αθήνα.

Βρεττός, Ι.Ε. & Καψάλης, Α. Γ.(2014). *Αναλυτικά Προγράμματα. Θεωρία, έρευνα και πράξη*. Αθήνα: Διάδραση.

Γαβριηλίδου, Σ. (2008). *Το δύσκολο επάγγελμα του κλασικού ήρωα*. Θεσσαλονίκη: UNIVERSITY STUDIO PRESS. Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών.

Γιαννικοπούλου, Α. (2009). Άμεσα και έμμεσα ιδεολογικά μηνύματα στο διαπολιτισμικό εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο, *Κείμενα*, 9, 1-11.

Γρηγορίου, Ν. (2017). *Παιδική ηλικία και ετερότητα στα σχολικά εγχειρίδια Γλώσσας του Δημοτικού Σχολείου από το 1982 έως το 2014. Κοινωνιολογική και ιστορικοκοινωνική προσέγγιση*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης. Αθήνα.

Δασκαλάκης, Δ.Ι. (2014). *Εισαγωγή στη Σύγχρονη Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Δελλασούδας, Λ.Γ. (2005). *Σχολική Ένταξη Μαθητών με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες. Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Ατραπός.

Δημητρόπουλος, Γ. Ε. (2009). *Εισαγωγή στη μεθοδολογία της Επιστημονικής Έρευνας. Ένα Συστημικό Δυναμικό Μοντέλο*. Αθήνα: Έλλην.

Διαμαντοπούλου, Α. Π. (2018). *Έμφυλες αναπαραστάσεις σε σύγχρονα ελληνικά εικονογραφημένα βιβλία για παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας (4-7 ετών) που αναφέρονται σε θέματα αναπηρίας ή/και ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών*. Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Πάτρα.

Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Ελληνικής γλώσσας για το Δημοτικό. Ανακτήθηκε στις 7 Μαΐου από <http://ebooks.edu.gr/ebooks/v2/ps.jsp>

Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Ελληνικής γλώσσας για το Γυμνάσιο. Ανακτήθηκε στις 7 Μαΐου από <http://ebooks.edu.gr/ebooks/v2/ps.jsp>

Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Ελληνικής γλώσσας για το Λύκειο. Ανακτήθηκε στις 7 Μαΐου από <http://ebooks.edu.gr/ebooks/v2/ps.jsp>

Δραγώνα, Θ. (2004). *Προκαταλήψεις και Στερεότυπα*. Διαθέσιμο στο: www.kleidiakaiantikleidia.net/wardrobe.html - 42k

Ζαγκότας, Β. (2010). *Ιστορία της ειδικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα*. Σχολή επιστημών της Αγωγής. Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης. Διδασκαλείο. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Στο <https://www.academia.edu/6085425/%CE%97%CE%B5%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1>

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2011). *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης*. Αθήνα: Πεδίο.

Frietzsche, K.P. (1992). Τα σχολικά εγχειρίδια ως αντικείμενο έρευνας. Ματιές στη διεθνή έρευνα σχολικών εγχειριδίων. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 17, 173-181.

Hollindale, P. (2000). *Ιδεολογία και το παιδικό βιβλίο*. Τζόκα, Θ. (μτφρ.), Κανατσούλη Μ. (Επιμ.). *Virtual School, The sciences of Education Online*, τόμος 2, τεύχος1 Διαθέσιμο στο <https://www.auth.gr/virtualschool/2.1/TheoryResearch/:Hollin%20dale.html>

Jauss, R. H. (2004). *Η θεωρία της πρόσληψης, Τρία μελετήματα*. (Μτφρ. Μ. Πεχλιβάνος). Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.

Ιωαννίδου, Α. (2018). Η αναπηρία σε βιβλία παιδικής λογοτεχνίας για παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας. *Mare Ponteiium*, 7, 115-126.

Καλλέργης Η. (1995). *Προσεγγίσεις στην παιδική λογοτεχνία*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Καλογήρου, Τ. (2003). *Τέρψεις και Ημέρες Ανάγνωσης*. Τόμος Β'. Αθήνα: Ι.Μ.Παναγιωτοπούλου.

Καλογήρου, Τ. (2016). *Το Αλωνάκι της Ανάγνωσης. Αναλύσεις Λογοτεχνικών Κειμένων και Διδακτικές Προσεγγίσεις της Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Επτάλοφος.

Καλογήρου, Τ. (2019). *Λογοτεχνικά βιβλία για παιδιά. Θεωρητικές και Κριτικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Επτάλοφος.

Κανατσούλη, Μ. (2000). *Ιδεολογικές Διαστάσεις της Παιδικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Τυπωθήτω, Γ. Δαρδανός.

Κανατσούλη, Μ. (2018). *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής ηλικίας*. Θεσσαλονίκη: UNICERSITY STUDIO PRESS. Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων & Περιοδικών.

Καρακίτσιος, Α. (2001). Παιδική Λογοτεχνία και Ειδική Αγωγή. Στο Μ. Τζουριάδου (Επιμ.). *Πρώιμη Παρέμβαση. Σύγχρονες τάσεις και προοπτικές*. 327-363 Θεσσαλονίκη: Προμηθεύς.

Καρακίτσιος, Α. (2001). *Λογοτεχνία και πραγματικότητα. Η περίπτωση της ειδικής αγωγής*. Ανακτήθηκε στις 20 Απριλίου 2023 από <https://anagnostis.weebly.com/sigmachiepsilontaiotakappaetaalparhothetarhoomicrongammarhoalphaphiiotaalpha.html>

Καρακίτσιος, Α. (2016). *Περί Παιδικής Λογοτεχνίας*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός.

Κάργα, Σ. (2018). *Οι απεικονίσεις των παιδιών με αναπηρία στην παιδική λογοτεχνία*. Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης. Θεσσαλονίκη.

Καρπόζηλου, Μ. (1994). *Το παιδί στη χώρα των βιβλίων*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Κατσίκη-Γκίβαλου, Α.(1995). *Παιδική Λογοτεχνία. Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Καψάλης Γ.Α., Χαραλάμπους Φ.Δ. (1995). *Σχολικά εγχειρίδια: Θεσμική εξέλιξη και σύγχρονη προβληματική*, τόμος Β'. Αθήνα: Έκφραση.

Κορρέ, Ε. (2010). *Θέματα Διδακτικής Μεθοδολογίας. Αναλυτικό Πρόγραμμα: Διδασκαλία: Σχολικά Εγχειρίδια*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Κοτσάκης, Α. (2017). *Ζητήματα Βαλκανικής Ιστοριογραφίας μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια της Ιστορίας στη Μέση Εκπαίδευση της Ελλάδας και της Τουρκίας*. Αδημοσίευτη διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Σχολή Οικονομικών και Περιφερειακών Σπουδών. Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και ανατολικών Σπουδών. Θεσσαλονίκη.

Κουτρομάνος, Κ.Ε. (1996). *Διαχρονική εξέλιξη της ειδικής αγωγής και τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα (Θεσμικό πλαίσιο)*. Διδακτορική Διατριβή. ΕΚΠΑ. Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Κρουσταλλάκης, Γ.Σ. (2000). *Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες στην οικογένεια και το σχολείο*. Δ΄ Έκδοση. Αθήνα.

Κρουσταλλάκης, Γ. Σ. (2011). *Οι αγωγοί και οι φορείς της στο έργο του Παπαδιαμάντη. Παιδαγωγική και ψυχολογική προσέγγιση*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Τμήμα Φιλοσοφίας Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας. Αθήνα.

Κωστούλα-Μακράκη, Ν. (2001). *Γλώσσα και κοινωνία. Βασικές Έννοιες*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κώτη-Παπαντωνάκη, Δ. (2018). *Άτομα με αναπηρία στο σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο για παιδιά και πρωτοσχολικής προσχολικής ηλικίας*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία. Αθήνα.

Λουάρη, Μ. (2008). *Λογοτεχνία και Αναπηρία: Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση*. Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Βόλος.

Λουάρη, Μ. (2014). *Η βιβλιοθεραπεία στην εκπαίδευση. Προετοιμασία μαθητών Δημοτικού Σχολείου για την ένταξη παιδιών με αναπηρία*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης. Βόλος.

Μαλαφάντης, Κ.Δ. (2018). *Παιδαγωγική της Λογοτεχνίας. Η θεωρία, τα πρόσωπα και τα κείμενα*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Μαργαρώνη, Μ. (2011). Λογοτεχνία, γλώσσα και αναπηρία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση: Συμβολή στη θεωρία της κοινωνικής κατασκευής της αναπηρίας. *Πρακτικά διεθνούς Συνεδρίου. «Έρευνα, Εκπαιδευτική Πολιτική & Πράξη στην Ειδική Αγωγή»*, 43-55. Αθήνα 8-10 Οκτωβρίου: Πανεπιστήμιο Αιγαίου Πρόγραμμα «Συμβουλευτική και Μεθοδολογία Ψυχολογικής Έρευνας». Αθήνα.

Μάργη, Φ. (2016). *“Κόκκινη κλωστή δεμένη, σε καρότσι τυλιγμένη, δώσ’ της φόρα να γυρίσει, το καρότσι να κυλήσει. Διερεύνηση των ατόμων με αναπηρία στην παιδική λογοτεχνία*. Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών. Φλώρινα.

Μαστρομιχαλάκη, Α. (2007). *Άτομα με ειδικές ανάγκες στην ελληνική παιδική λογοτεχνία: 1975-2000*. Αδημοσίευτη Διδακτορική διατριβή. Εθνικό Και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Τμήμα Φιλοσοφίας Παιδαγωγικής Ψυχολογίας. Τομέας Παιδαγωγικής. Αθήνα.

Mayring, Ph. (2000b). Qualitative content analysis. Forum: Qualitative Social Research [On-line Journal], 1(2), DOI: <https://doi.org/10.17169/fqs-1.2.1089>

Μαυροσκούφης Κ. Δ. (1997). Οι κυρίαρχες ιδεολογικές επιρροές στην ελληνική εκπαίδευση: το παράδειγμα της σχολικής ιστορίας. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση* 26, 36-59.

Μήτσης, Ν. Σ. (2019). *Γλώσσα, Γλωσσολογία και Γλωσσική Διδασκαλία. Η διδασκαλία της γλώσσας ως αυτόνομος επιστημονικός κλάδος της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας*. Αθήνα: Γρηγόρη.

Μιχαήλ, Φ. (2012). *Οι γλωσσικές αναπαραστάσεις της αναπηρίας στο παιδικό βιβλίο*. Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Τμήμα Ειδικής Αγωγής. Βόλος.

Μπολέτη, Ε. (2017). *Οι απεικονίσεις των παιδιών με αναπηρία στο σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών. Φλώρινα.

Μπονίδης, Κ. & Χοντολίδου, Ε. (1997). Έρευνα σχολικών εγχειριδίων: Από την ποσοτική ανάλυση περιεχομένου σε ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης –το παράδειγμα της Ελλάδας, στο Μιχάλης Βαμβούκας & Αντώνης Χουρδάκης (Επιμ.). *Παιδαγωγική Επιστήμη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη-Τάσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 188-224.

Μπονίδης, Κ.Θ. (2004). *Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας. Διαχρονική εξέταση της σχετικής έρευνας και μεθοδολογικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Μπονίδης, Κ. (2009). Κριτικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις στην έρευνα του περιεχομένου των σχολικών βιβλίων: θεωρητικές παραδοχές και «παραδείγματα» ανάλυσης. *Συγκριτική και διεθνής εκπαιδευτική επιθεώρηση*, 13, 86-122.

Μυλωνάς, Θ. (2006). *Κοινωνιολογία της Ελληνικής Εκπαίδευσης*. Συμβολές. Αθήνα: Gutenberg.

Νόμος 1566/1985 - ΦΕΚ 167/Α/30-9-1985. Ανακτήθηκε στις 7 Μαΐου από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-1566-1985.html>

Norton, D., Norton, E. S., Mc Clure, A. (2007). *Μέσα από τα Μάτια ενός Παιδιού. Εισαγωγή στην Παιδική Λογοτεχνία*. Μ. Σουλιώτης (Επιμ.). Αθήνα: Επίκεντρο.

Ντόβα, Δ. (2012). *Η αναπαράσταση της αναπηρίας στα εικονογραφημένα παιδικά βιβλία*. Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής. Θεσσαλονίκη.

Παγκουρέλια, Ε., Παπαδοπούλου, Μ. (2009). Κριτική ανάλυση λόγου-Ποιοτική ανάλυση Περιεχομένου: μια πρόταση συνδυαστικής αξιοποίησης για την ανίχνευση της ιδεολογίας των σχολικών εγχειριδίων για τη Γλώσσα», *Επιστήμες της Αγωγής* 4,75-86.

Παγκουρέλια, Ε. (2009). Κριτική Ανάλυση Λόγου – Ποιοτική Ανάλυση Περιεχομένου: μια πρόταση συνδυαστικής αξιοποίησης για την ανίχνευση της ιδεολογίας των σχολικών εγχειριδίων για τη γλώσσα. Ανακτήθηκε στις 21 Μαΐου 2023 από <https://www.academia.edu/5159353/>

Παπαδάτος, Γ. (1997). Στάσεις απέναντι στο παιδί με ειδικές ανάγκες. Ελληνική Παιδική λογοτεχνία της περιόδου 1975-1992. Στο *Άτομα με ειδικές ανάγκες* Μ. Καΐλα, Γ. Φιλίππου, Ν. Πολεμικός, (Επιμ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παπαρούση, Μ. (2012). *Το Σώμα και η Διαπραγμάτευση της Διαφοράς στη Σύγχρονη Ελληνική Πεζογραφία*. Αθήνα: Επίκεντρο.

Παπαθεοδώρου, Γ. (2002). Ιδεολογία και Λογοτεχνία. *Το Δέντρο*, 117-118, 26-31.

Özsüer, E. (2016). *Οι Δύο όψεις του Ίδιου Νομίσματος. Ελληνικά και Τουρκικά Βιβλία Ιστορικής Μυθοπλασίας για Παιδικό Κοινό*. Αθήνα: Περίπλους.

Σαφούρη, Β. (2011). *Η εικόνα των αναπήρων στα σχολικά εγχειρίδια της Γλώσσας και των Θρησκευτικών του Δημοτικού Σχολείου*. Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Τμήμα Θεολογίας. Θεσσαλονίκη.

Σκάρπα, Η. (2017). Τα άτομα με κινητικές αναπηρίες σε μυθιστορήματα ελληνικής παιδικής και εφηβικής λογοτεχνίας. *Πρακτικά του 7ου Πανελληνίου Συνεδρίου Εκπαίδευσης «Εκπαίδευση χαρισματικών ατόμων στην Ελλάδα»*, 1221-1229. Αθήνα: ΕΚΠΑ.

Σούλης, Γ.Σ. (2013). *Εκπαίδευση και Αναπηρία*. Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.με.Α).

Σταύρου, Α. (2012). *Η λαϊκή λογοτεχνία και η συμβολή της στην αγωγή και εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρία και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών. Ιωάννινα.

Τζάνη, Μ. (2006). *Κοινωνιολογία παιδείας*. Αθήνα. Γρηγόρης.

Τζαφεροπούλου, Μ. (1994). Η νοητική υστέρηση ως θέμα της λογοτεχνίας για παιδιά και νέους. *Διαδρομές*, 33, 57-64.

Τσαούσης, Δ.Γ. (1999). *Η Κοινωνία του ανθρώπου: Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*, Αθήνα: Gutenberg.

Φραγκουδάκη, Α. (1993). *Γλώσσα και ιδεολογία: Κοινωνιολογική προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Οδυσσεάς.

Χαντ, Π. (2001). *Κριτική, Θεωρία και Παιδική Λογοτεχνία*. Μτφρ. Ε. Σακελλαριάδου-Μ.Κανατσούλη. Αθήνα: Πατάκης.

Χαραλάμπους, Φ. Δ. (2007). *Μεταπολίτευση και εκπαιδευτική πολιτική. (Επιμ.).Παρελθόν-Παρόν-Μέλλον*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Αγγλική βιβλιογραφία

Adomat, D. S. (2014). Exploring issues of disability in children's literature discussions. *Disability Studies Quarterly*, 34(3).

Aho, T., & Alter, G. (2018). "Just Like Me, Just Like You": Narrative Erasure as Disability Normalization in Children's Picture Books. *Journal of Literary & Cultural Disability Studies*, 12(3), 303-319.

Aisawi, S. A. (2010). Voices of the minorities: children's literature and disability. In *Congreso Internacional* (Vol. 32). https://www.ibby.org/fileadmin/user_upload/Sabah_Aisawi.pdf

Ayala, E. C. (1999). Poor little things and Brave little souls: The portrayal of individuals with disabilities in children's literature. *Reading Research and Instruction*, 39(1), 103-117. doi:10.1080/19388079909558314

Bayar, M. F. & Kurt, U. (2021). Ortaokul Ders Kitaplarındaki Engelli Bireylerle İlgili İçeriklerin Örtük Program Açısından İncelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(3), 1417-1430. Doi: 10.24315/tred.852229

Blaska, J. K., & Lynch, E. C. (1998). Is everyone included? Using children's literature to facilitate the understanding of disabilities. *Young Children*, 53(2), 36-38 ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2023 από <https://eric.ed.gov/?id=EJ561690>

Blaska, J. K. (2003). *Using children's literature to learn about disabilities & illness: For parents and professionals working with young children*. Troy, N.Y: Educator's International Press.

Brown, M. R. (2019). "Swimming Against the Tide": Disability Represented Through Fish Symbolism in (and on) Middle Grade and Young Adult Novels. *Children's Literature in Education*, 50(2), 193-209.

Burns, M. E. (1997). Disability in Teenage Fiction: a critical evaluation. *New Review of Children's Literature & Lib*, 3(1), 39-51.

Crow, L. (1990). Disability In Children's Literature. In *Transcript of a seminar given to the Arts Council Literature Department*. Available online at: <http://www.roaringgirl.com/work/disability-in-children's-literature>.

Doherty-Hale, D. (1984). Children's literature for the learning disabled. *Learning Disability Quarterly*, 7(4), 336-342.

Dowker, A. (2004). The treatment of disability in 19th and early 20th century children's literature. *Disability Studies Quarterly*, 24(1).

Dyches, T. T., & Prater, M. A. (2000). *Developmental Disability in Children's Literature: Issues and Annotated Bibliography*. MRDD Prism Series. Council for Exceptional Children, 1920 Association Drive, Reston, VA 20191-1589.

Dyches, T.T. & Prater M.A. & Jenson, J. (2006). Portrayal of Disabilities in Caldecott Books. *TEACHING Exceptional Children Plus*. 2 (5).

Dyches, T.T. & Prater M.A. & Leininger, M. (2009). Juvenile Literature and the Portrayal of Developmental Disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 44 (3), 304-317.

Gervay, S. (2004). Butterflies: Youth Literature as a Powerful Tool in Understanding Disability. *Disability Studies Quarterly*, 24 (1). Ανακτήθηκε στις 20 Απριλίου 2023 από: <http://dsq-sds.org/article/view/844/1019>

Harrill, J. L. (1993). Portrayal of Handicapped/Disabled Individuals in Children's Literature: Before and After Public Law 94-142. Ανακτήθηκε στις 20 Απριλίου 2023 από <https://eric.ed.gov/?id=ED357557>

Hayden, H. E., & Prince, A. M. (2020). Disrupting ableism: Strengths-based representations of disability in children's picture books. *Journal of Early Childhood Literacy*, DOI:1468798420981751.

Hodkinson, A., & Park, J. (2017). 'Telling Tales': An Investigation into the Representation of Disability in Classic Children's Fairy Tales. *Educational Futures*, 8(2), 48-68.

Golos, D. B., & Moses, A. M. (2011). Representations of deaf characters in children's picture books. *American Annals of the Deaf*, 156(3), 270-282.

Johnson, J. (2010). Addressing physical and emotional issues in children's literature. *Community & Junior College Libraries*, 16(4), 225-228.

Κανατσούλη Μ. (Επιμ.). *Virtual School, The sciences of Education Online*, 2, 1. Ανακτήθηκε 17 Μαΐου 2023 από <https://www.auth.gr/virtualschool/2.1/TheoryResearch/:Hollin%20dale.html>

Keith, L. (2004). What Writers Did Next: Disability, Illness and Cure in the Second Half of the 20th Century. *Learning Disability Quarterly*, 24(1).

Kendrick, J. (2004). Images of disability in fiction for children. *Disability Studies Quarterly*, 24 (1).

Kleekamp, M. C., & Zapata, A. (2019). Interrogating depictions of disability in children's picturebooks. *The Reading Teacher*, 72(5), 589-597.

Little, G. (1986). Handicapped Characters in Children's Literature: Yesterday and Today. *Children's Literature Association Quarterly*, 10 (4), 181-4.

May, J.P. (1995). *Children's Literature & Critical Theory. reading and writing for understanding*. New York: Oxford University Press.

Meyer, A. E. (2013). " But she's not retarded": Contemporary Adolescent Literature Humanizes Disability but Marginalizes Intellectual Disability. *Children's Literature Association Quarterly*, 38(3), 267-283.

Michals, T., & McTiernan, C. (2018). " Oh, Why Can't You Remain Like This Forever!": Children's Literature, Growth, and Disability. *Disability Studies Quarterly*, 38(2).

Monoyiou, E., & Symeonidou, S. (2016). The wonderful world of children's books? Negotiating diversity through children's literature. *International Journal of Inclusive Education*, 20(6), 588-603.

Moramollu, G. (2016). Ideology and Literature. *Humanities and Social Sciences Review*, 6, 1, 455-460.

Moriarty, M. (2006). Ideology and Literature. *Journal of Political Ideologies*, 11, 1, 43-60. [Doi: 10.1080/13569310500395875](https://doi.org/10.1080/13569310500395875)

Nasatir, D., & Horn, E. (2003). Addressing disability as a part of diversity: Through classroom children's literature. *Young Exceptional Children*, 6 (4), 2-10.

Prater, M. (2003). Learning Disabilities in Children's and Adolescent Literature: How Are Characters Portrayed? *Learning Disability Quarterly*, 26 (1), 47-62.

Prater, M. A., Dyches, T. T., & Johnstun, M. (2006). Teaching students about learning disabilities through children's literature. *Intervention in school and clinic*, 42(1), 14-24.

Prince, A. M., & Hayden, H. E. (2021). Repositioning Disability in Children's Picture Books Through Classroom Read-Alouds. *TEACHING Exceptional Children*, DOI: 00400599211038299.

Regester, A. (2020). Exploring Disability & Inclusion in Children's Literature. *First Opinions, Second Reactions*, 13(1), 1.

Rieger, A., & McGrail, E. (2015). Exploring children's literature with authentic representations of disability. *Kappa Delta Pi Record*, 51(1), 18-23.

Sare, M. (1996). The Depiction of Disability in Children's Literature: Changes for the Better, with Particular Attention to Three New Titles; *Mama Zooms* (Cowen-Fletcher, 1993), *The Race* (Mattingley, 1995), and *No Time At All* (Sallis, 1994). *Australasian Journal of Special Education*, 20(2), 53-59.

Sapon-Shevin, M. (1982). Mentally Retarded Characters in Children's Literature. *Children's Literature in Education*, 13 (1), 19-31.

Saunders, K. (2004). What disability studies can do for children's literature. *Disability Studies Quarterly*, 24(1).

Schoonover, H. (2021). Disability Represented in Children's Literature. *Kansas English*, 102, 3-8.

Stuckey, A. (2019). " Exercises of their own invention": Reading Age and Disability in Nineteenth-Century Children's Fiction. *Studies in American Fiction*, 46 (2), 195-216.

Taylor, T.M. & Prater, M.A. (2001). Characterization of Mental Retardation and Autism in Children's Books. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*. 36 (3), 230-243.

Taylor, T.M. & Brundage, K. E. & Moss, K. & Prater, M.A. (2020). *Selecting and Using Children's Books with Authentic Representations of Characters with Developmental Disabilities*.

Ανακτήθηκε στις 20 Απριλίου 2023 από

https://www.researchgate.net/publication/349506632_Selecting_and_Using_Children's_Books_with_Authentic_Representations_of_Characters_with_Developmental_Disabilities

Torrijos, C. (2004). Disabled Characters in Spanish Children's Literature. *Disability Studies Quarterly*, 24(1).

Trepanier-Street, M. L., & Romatowski, J. A. (1996). Young children's attitudes toward the disabled: A classroom intervention using children's literature. *Early Childhood Education Journal*, 24(1), 45-49.

Yenika-Agbaw, V. (2011). Reading Disability in Children's Literature. Hans Christian Andersen's Tales. *Journal of Literacy & Cultural Disability Studies*, 5 (1), 91-108.

Wilkins, J., Howe, K., Seiloff, M., Rowan, S., & Lilly, E. (2016). Exploring elementary students' perceptions of disabilities using children's literature. *British Journal of Special Education*, 43(3), 233-249.

Τουρκική Βιβλιογραφία

Akcan, E. & Türkmenoğlu, Ö. A. (2022). Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Farklılıklar Açısından İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42(1), 423-459. Ανακτήθηκε στις 21 Απριλίου 2023 από <https://doi.org/10.17152/gefad.951327>

Can, D., Pekbay, C., Can, M. H., Kaya, T., Tuncay, A. A. & Candan, S. (2017). İlköğretim Ders Kitaplarında Engellilik. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (41), 75-89. Ανακτήθηκε στις 21 Απριλίου 2023 από <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/399549>

Çayır, K. & Ergün, M. (2017). Ders Kitaplarında Engellilik. Rapor. *Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Merkezi*. <https://engelsiz.bilgi.edu.tr/media/files/2021/01/ek29-ders-kitaplarinda-engellilik.pdf>

Çınar, İ. (2010). Eğitimin amaçları sonuçlarla uyumlu mu? Millî eğitimin genel amaçlarının açıklaması. *Eğitişim Dergisi*, Sayı 24. Ανακτήθηκε 13 Μαΐου 2023 από το

<https://www.academia.edu/63985150/Mill%C3%AE E%C4%9Fitimin Genel Ama%C3%A7lar%C4%B1n%C4%B1n A%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1>

Ekici, M. (2019). *Çocuk Kitaplarında Engelliler ve Sorunlarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Ekici, M. & Ertem, İ. S. (2019). Çocuk Kitaplarında Engelliler ve Sorunlarının İncelenmesi. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi (ANCAD)*, 3 (3), 250-264.

Eres, F. (2010). Special Education in Turkey. *US-China Education Review*, vol. 7, (4), 94-100. <https://eric.ed.gov/?id=ED511257>

Ergün, M. (2017). *Politicizing the De-Politicized: The Representation of Disability in Turkey's Textbooks*. Istanbul of Social Sciences. Cultural Studies Cultural Studies M.A. Program. Istanbul.

Karal, M. (2021). Contemporary issues of Special Education in Turkey. *Journal of Special Education Preparation* 1 (2), 56-64.

Kaymaz Ç. (2017). *Özel Gereksinimliliği İçeren Türkçe ve Çeviri Resimli Çocuk Kitaplarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Kemiksiz, Ö. (2021). Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarındaki Metinleri Okunabilirlik Düzeyleri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (3), 972-993. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.907768>

Melekoğlu, M. A., Cakiroğlu, O., Malmgren, K.W. (2009). *International Journal of Inclusive Education*, vol.13, 3,287-298. <https://doi.org/10.17985/ijare.643995>

Mengi, A. (2019). Sosyal bilgiler ders kitabı ve öğretim programının engellilik açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(4), 707-736. doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.123456

Milli Eğitim Bakanlığı. (2020). *Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü. Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı.* (9, 10, 11 VE 12. Sınıflar).

Öztürk, M. (2011). *Türkiye 'de Engelli Gerçeği*. Müciad. Çep Kitapları. Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği. İstanbul.

Şahin, N. Ö. (2018). *Temel Eğitim Okulları için Tavsiye Edilen 100 Temel Eserds Engellilik*. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Engelli Çalışmaları Ana Bilim Dalı. Edirne.

Sakız, H. (2015). *Investigating Disability Inclusion in Turkey: An exploratory Case Study*. Unpublished PhD Thesis. University of Manchester. London.

Senel, H. G. (1998). Special Education in Turkey. *European Journal of Special Needs Education*, Vol.13, 3,254-261.

Szeremy, Y. (2018). *Sağlık Temasını İçeren Türkçe ve Yabancı Dillerdeki Çocuk Kitaplarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Tuncer, A.T., Karasu, N., Altunay, B., & Güler, Ö. (2011). Türkçe İlköğretim Kitaplarında Engel ve Engellilik: Bir Doküman Analizi Örneği. *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31 (2),439-457. Ανακτήθηκε 21 Απριλίου 2023 από <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gefad/issue/6738/90581>

Türk Eğitim Bakanlığı. (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı. (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara.

Ünal, G. A. (2017). *Türk Çocuk Edebiyatında Engellilik*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Ünlü, S., Bağcıvan, A. ve Kara, B. (2022). Geçmişten Günümüze Türk Kültüründe Engelli Anlamlandırmaları. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, 96-130. DOI: 10.55774/mikad.1119383

Varli, Z. (2008). The structure of the Turkish Educational System. *Practice and Theory of Education*, vol. 3, 2,95-103. Ανακτήθηκε στις 20 Απριλίου στο <http://eduscience.x3.hu/0608Varli.pdf>

Yakar, Y.M., Yilmaz, O. & Yilmaz, H. D. (2019). Çocuk Kitaplarında Sorun Odaklılık: Engellilik Algisi. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 3(1),56-76.

Yazicioglu, T. (2020). An analysis of the National Legislation in Terms of Inclusive Education in Turkey. *European Journal of Educational Sciences*, Vol.7,2. DOI: 10.19044/ejes.v7no2a4